

دفاع مقدس و آینده‌پژوهی استحکام ساخت درونی نظام سیاسی در ایران

علی آزرمی^۱

چکیده

هدف: استحکام ساخت درونی نظام پدیده بسیار مهم و نقش‌آفرین در تحقق تمدن نوین اسلامی و رویکردی استراتژیک در گام دوم انقلاب اسلامی شناخته می‌شود. واقعیت این است که انقلاب اسلامی ایران و دفاع مقدس از یک دیگر جدایی‌ناپذیر هستند و رابطه‌ای دوسویه میان این دو مقوله برقرار است. بنابراین بررسی تأثیر فرهنگ و گفتمان دفاع مقدس در استحکام ساخت درونی نظام لازم است که مورد توجه قرار گیرد. از طرف دیگر شناخت وضعیت فعلی و عوامل تأثیرگذار بر آن از اهمیت زیادی برخوردار است. بدین ترتیب سؤال اصلی مقاله حاضر این است که مبتنی بر گفتمان دفاع مقدس پیشران‌های اساسی مؤثر در استحکام ساخت درونی نظام کدامند و چه پیشران‌هایی بیشترین تأثیر را در این زمینه خواهند داشت؟

روش‌شناسی پژوهش: در همین راستا تلاش می‌شود با رویکردی آینده‌پژوهانه مبتنی بر روش دلفی و تحلیل نتایج با کمک نرم‌افزارهای مناسب در تفسیر داده‌ها از جمله SPSS و اکسپرت چویس به بررسی شناخت پیشران‌های مؤثر در استحکام ساخت درونی نظام با تأکید بر گفتمان مقدس بپردازیم.

یافته‌ها: یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که ۳۳ پیشران اساسی که در دسته‌های سیاسی، فرهنگی و اجتماعی قابل تفکیک می‌باشند در استحکام ساخت درونی نظام مؤثر خواهند بود. در بین پیشران‌های شناخته شده ۶ پیشران سیاسی، ۵ پیشران فرهنگی و ۳ پیشران اجتماعی، مورد اجماع پنل خبرگان دلفی به‌عنوان اثرگذارترین پیشران‌ها قرار گرفت.

نتیجه‌گیری: نهایتاً از جنبه سیاستگذارانه این مقاله حاوی نکات مهمی برای تصمیم‌گیران و تصمیم‌سازان عرصه‌های مختلف خواهد بود تا با تمسک به تجربه تاریخی و ارزشمند دفاع مقدس و اولویت‌ها و پیشران‌های اشاره شده، زمینه تحقق اهداف انقلاب اسلامی ایران و استحکام ساخت درونی نظام سیاسی را فراهم نمایند.

کلیدواژه‌ها: دفاع مقدس، استحکام ساخت درونی، پیشران، دلفی، آینده‌پژوهی.

مقدمه

دفاع مقدس که از ماندگارترین حماسه‌های ملت دین مدار، فهیم، بصیر و انقلابی جمهوری اسلامی ایران محسوب می‌شود دارای پیامدها و دستاوردهای ارزشمند و عظیمی در حوزه‌های اجتماعی، سیاسی، فرهنگی، نظامی، امنیتی و غیره بوده است. دفاع مقدس یکی از برهه‌های تاریخی و سرنوشت‌ساز در تاریخ کشور و انقلاب اسلامی ایران است. این جنگ علاوه بر دستاوردهای عظیم در صحنه بین‌المللی که مایه عزت و عظمت نظام اسلامی و تعدیل موازنه قدرت به نفع اسلام و ایران و جریان مقاومت بود، آثار و برکاتی در درون نظام اسلامی نیز به جای گذاشته است که می‌تواند در آینده انقلاب اسلامی نیز مؤثر باشد.

در هشت سال دفاع مقدس مردم ایران اسلامی به مقابله با دوقطب نظام سلطه یعنی آمریکا و شوروی که علیه انقلاب اسلامی با یکدیگر متحد شده بودند با الگوگیری از قیام حسینی(ع) و فرهنگ عاشورایی با شعار هیبت من الذله و با خلق حماسه‌های بی‌نظیر از انقلاب اسلامی و جمهوری اسلامی ایران دفاع نمودند. دفاع مقدس هشت ساله‌ی ملت ایران دستاوردهای ارزشمند و ماندگاری را برای ملت ایران، جوامع اسلامی و فراتر از آن برای بشریت آفرید که در یک نگاه کلی می‌توان این دستاوردها را در مجموعه‌ای تحت عنوان فرهنگ مقاومت اسلامی - مردمی مورد واکاوی قرار داد. به عبارت دیگر دفاع مقدس علاوه بر حفظ و بقای کشور و نظام جمهوری اسلامی، به خلق فرهنگ جدیدی در تاریخ ایران منجر شد که از آن به فرهنگ دفاع مقدس یاد می‌شود (شعبانی سارویی، ۲۰۱۵).

جنگ تحمیلی عراق علیه نظام نوپای اسلامی و به تبع آن، فعال شدن سازوکارهای فرهنگی و اجتماعی دفاع همه جانبه در مقابل دشمن، شاخص‌هایی مبتنی بر آموزه‌های اسلامی و ایرانی همچون ایثار و شهادت، حماسه و مردانگی، حب دین و حب وطن و غیره را پرورش داد که زمینه‌ی شکل‌گیری فرهنگ دفاع مقدس را فراهم ساخت و جامعه‌ی اسلامی با بهره‌گیری از این ظرفیت توانست خطر جدی را دور گرداند (آقایی، ۲۰۱۲). فرهنگ و گفتمان دفاع مقدس که از اندیشه‌های والای اهل بیت علیهم السلام و تفکر ناب امام خمینی(ره) نشأت گرفته بود در دهه اول انقلاب اسلامی قلوب ایرانی را تسخیر کرد و تحول عظیمی را در جامعه اسلامی رقم زد. فرهنگ دفاع مقدس یا به تعبیر مقام معظم رهبری گنج استخراج نشده سرمایه عظیمی است که نه تنها به راحتی و آسان به دست نیامده بلکه بهای سنگینی از سرمایه‌های عظیم انسانی و مادی این ملت در پای آن ریخته شده است (نقی‌زاده، ۲۰۱۱).

بنابراین فرهنگ ارزشمند دوران دفاع مقدس ذخیره ارزشمندی است که به‌عنوان عوامل تأثیرگذار بر بالندگی، توسعه و تحقق تمدن نوین اسلامی و استحکام ساخت درونی نظام باید مورد توجه قرار گیرد. از همین روی می‌توان گفت که دفاع مقدس و جنگ تحمیلی رژیم بعث عراق به‌عنوان یک پدیده‌ی اجتماعی قابل بحث و بررسی است و اساساً دامنه اثرات دفاع مقدس فراتر از زمان و مکان بوده است.

از سوی دیگر ساخت درونی قدرت نظام مطالبه جدی مقام معظم رهبری در سال‌های اخیر و در پی تشدید فشارهای اقتصادی دشمنان نظام اسلامی بوده است، امری که در تحقق تمدن نوین اسلامی اهمیت

بارزی داشته در بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی نیز تأکید بر استحکام ساخت درونی جلوه‌گر می‌باشد. در همین راستا مقام معظم رهبری بیان داشتند که آنچه برای نظام جمهوری اسلامی حائز اهمیت است استحکام ساخت درونی نظام جمهوری اسلامی است عامل درونی ملت ایران است همان چیزی که از روز اول تا امروز توانسته است این کشور را حفظ کند (آیت‌الله خامنه‌ای، ۲۰۱۵). واقعیت این است که انقلاب اسلامی ایران و دفاع مقدس از یک دیگر جدایی‌ناپذیر هستند و رابطه‌ای دوسویه میان این دو مقوله برقرار است. در مورد اهمیت و ضرورت بررسی موضوع این‌گونه می‌توان نوشت که انقلاب اسلامی ایران تاکنون در برابر انواع تهدیدات سخت‌افزاری توان خود را ارتقا داده اما مانند هر نظام سیاسی دیگر همواره در معرض تهدیدهای نرم گفتمانی و هویتی قرار دارد. بنابراین ضمن تأسی به تجربیات گرانها در طول نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران بهره‌گیری از این توانمندی‌ها مصونیت بخشی ایجاد نموده موجب تداوم و تحقق اهداف انقلاب اسلامی می‌شود از این‌رو شناخت پیشران‌ها و سازوکارهای استحکام ساخت درونی نظام خصوصاً با تأکید بر گفتمان و تجربیات ارزشمند هشت سال دفاع مقدس می‌تواند پیش‌نیاز برای استحکام ساخت درونی انقلاب هم باشد. بنابراین در جهان امروز که تغییرات اجتماعی و اساساً تغییرات محیطی به سرعت در حال رخ دادن است و در عصر متحول کنونی اگر به حوزه آینده‌پژوهی توجه جدی نکنیم مشکلات روز افزون گریبانگیر ما خواهند بود. فرصت‌ها، تهدیدها و ریسک‌ها منتظر نمی‌مانند تا ما آماده شویم بلکه کاملاً برعکس در زمانی که کمترین آمادگی را داشته باشیم اتفاق می‌افتد. در واقع تغییرات چنان غافلگیر کننده از راه می‌رسند که کوچک‌ترین بی‌توجهی به آنها می‌تواند به بهای گزاف غافلگیری راهبردی در تمام عرصه‌های زندگی تمام شود در این محیط سرشار از تغییر و بی‌ثباتی و آکنده از عدم قطعیت‌ها تنها رویکردی که احتمال موفقیت‌های بیشتری دارد تلاش برای معماری آینده است (خزایی و همکاران، ۲۰۱۴).

لذا دفاع مقدس که یکی از مقاطع بسیار درخشان انقلاب اسلامی و با افتخار برای ملت ایران است لازم است مورد بررسی و تحلیل قرار گیرد تا از دستاوردهای آن برای ساخت آینده مطلوب انقلاب اسلامی بهره برد. آینده با تمام آشفتگی‌ها ابهام‌ها و عدم اطمینان‌های خود بی‌تردید تنها قضاوتی است که فرصت‌های بزرگ پیشتازی را در خود دارد و طبعاً کشورهایی بیشترین شانس بهره‌گیری از این فرصت‌ها را دارند که از پیش خود را آماده نموده در کمین آنها نشسته و برای بهره‌برداری از وضعیت‌های گوناگون آمادگی‌های لازم کسب کرده باشد (پدرام و همکاران، ۲۰۱۵). بنابراین مقاله پیش‌رو در پی پاسخ به این سؤال می‌باشد که مبتنی بر گفتمان دفاع مقدس پیشران‌های اساسی مؤثر در استحکام ساخت درونی نظام کدامند و چه پیشران‌هایی بیشترین تأثیر را در این زمینه خواهند داشت؟ شناسایی و توصیف پیشران‌های مؤثر در استحکام ساخت درونی نظام به‌عنوان ابزاری تحلیلی و کارآمد در فرایندهای تصمیم‌گیری و سیاست‌گذاری‌ها محسوب می‌شود. در همین راستا و براساس رویکردی آینده‌پژوهانه استحکام ساخت درونی قدرت جمهوری اسلامی ایران مورد کنکاش و بررسی قرار خواهد گرفت و نقش گفتمان دفاع مقدس و پیشران‌های برآمده از این گفتمان در استحکام ساخت درونی نظام بررسی خواهد شد.

پیشینه پژوهش

در ارتباط با مسئله استحکام ساخت درونی نظام پژوهش‌هایی انجام شده است هر یک به فراخور تنها بخشی از زوایای مرتبط با موضوع را پوشش می‌دهد و تاکنون با روش دلفی در خصوص موضوع مورد بررسی در مقاله حاضر، هیچ‌گونه کار پژوهشی انجام نشده است. بنابراین در این بخش به مرور برخی از پژوهش‌هایی که به لحاظ موضوعی با موضوع مورد بحث در مقاله پیش‌رو اشتراکاتی دارند پرداخته شده تا از خلال آن ضمن تأکید بر تفاوت در روش پژوهش، سؤالات و اهداف اصلی مقاله با دیگر پژوهش‌ها، نوآوری‌های موجود در این سطور مورد توجه قرار گیرند.

جدول ۱: پیشینه پژوهش (منبع: نویسندگان)

نویسندگان (سال)	عنوان پژوهش	اهداف یا سؤالات اصلی	مهم‌ترین یافته‌ها
سعیدی و حسن‌خانی (۲۰۱۴)	رسانه و نقش آن در استحکام ساخت درونی انقلاب اسلامی: رویکردی گفتمانی	رسانه (متغیر مستقل) چه تأثیری بر ساخت درونی انقلاب اسلامی (متغیر وابسته) دارد؟	نویسنده براساس نظریه لاکلا و موفه و دیدگاه‌های گرامشی به این نتیجه می‌رسد که رابطه غیرمستقیم و باواسطه میان رسانه و انتظام بخشی ساخت درونی انقلاب اسلامی وجود دارد استحکام ساخت درونی انقلاب اسلامی منوط به تداوم جایگاه هژمونیک منظمه گفتمانی آن است که رسانه در این میان نقش مهمی بر عهده دارد.
نادری و دولت‌آبادی (۲۰۱۵)	نقش اتحاد ملی در استحکام بخشی قدرت درونی نظام با تأکید بر دیدگاه مقام معظم رهبری (مدظله العالی)	نقش اتحاد ملی در استحکام قدرت درونی نظام چیست؟	از روش تحلیل محتوای سخنان مقام معظم رهبری بررسی نقش اتحاد ملی در استحکام قدرت درون نظام پرداخته است اتحاد ملی به احساس همبستگی ملی، اعتماد مردم به حکومت، افزایش اطمینان مردم به نظام و دستگاه‌های اجرایی، متکی است. با توجه به وضعیت جامعه، تنوع گروه‌های اجتماعی و اقوام، دستیابی به وحدت نیازمند برنامه اجتماعی و فرهنگی فراگیر است.
حیات مقدم، کلانتری و فلاح (۲۰۱۷)	شناسایی عوامل مرتبط با مؤلفه دفاعی - امنیتی جهت استحکام ساخت درونی قدرت	این پژوهش با هدف شناسایی عوامل مرتبط با مؤلفه‌ی دفاعی - امنیتی جهت استحکام	بین قدرت دفاعی-امنیتی و استحکام ساخت درونی قدرت نظام ج.ا.ایران یک رابطه مستقیم و دوسویه جهت نیل به اقتدار ملی وجود دارد. براساس منویات مقام

	<p>نظام با تأکید بر منویات فرماندهی معظم کل قوا</p>	<p>ساخت درونی قدرت نظام</p>	<p>معظم رهبری (مدظله‌العالی) جنبه‌های معنوی و مادی مؤلفه دفاعی - امنیتی به‌ترتیب اولویت عبارتند از: اسلام - خواهی، عزم ملی، ایستادگی و اقتدار ملی، دانش و فناوری درون‌زا، قوای مسلح قوی، خودکفایی ظرفیت‌های بالقوه درونی، حفظ انسجام و وحدت ملی، آرمان‌گرایی در هدف و واقع‌گرایی در عمل و مدیریت جهادی.</p>
<p>قرب و حیدری (۲۰۱۶)</p>	<p>نقش همدلی در استحکام ساخت درونی قدرت ملی جمهوری اسلامی</p>	<p>نقش و اهمیت همدلی در استحکام ساخت درونی قدرت ملی چیست؟</p>	<p>همدلی زمینه‌های تثبیت نظام، برپایی دولت مقتدر، نفوذناپذیری و عزت ملی را در بردارد.</p>
<p>علیرضا بیگی (۲۰۲۰)</p>	<p>نقش راهبردی دولت در استحکام و انتظام بخشی ساخت حقیقی قدرت و امنیت</p>	<p>براساس اندیشه‌های مقام معظم رهبری دولت چگونه می‌تواند در استحکام بخشی ساخت حقیقی قدرت و امنیت در ایران نقش داشته باشد؟</p>	<p>دولت در حوزه‌های سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، علمی و در بُعد خارجی با دیپلماسی فعال و انقلابی، سیاست خارجی مبتنی بر عزت، حکمت و مصلحت و غیره می‌تواند سبب ارتقای ساخت درونی قدرت شود.</p>

همان‌طور که ملاحظه می‌شود، تمامی آثار مطرح شده در جدول بالا نقش گفتمان دفاع مقدس و تجربیات تاریخی جمهوری اسلامی ایران در استحکام ساخت درونی نظام مورد بررسی قرار نگرفته از سوی دیگر نگاه آینده پژوهانه مبتنی بر شناخت پیشران‌ها مورد غفلت واقع شده است و مقاله حاضر تلاش خواهد کرد با رویکرد خبرگانی دلفی و مبتنی بر اجماع نظر متخصصین الگویی مناسب برای سیاستگذاران این عرصه ارائه دهد امری که تاکنون مورد مطالعه به‌صورت آینده پژوهانه قرار نگرفته است و بیشتر پژوهش‌ها نگاهی توصیفی به مقوله دفاع مقدس داشته‌اند، لذا این مقاله درصدد رفع خلاءهای علمی در این زمینه است.

چارچوب مفهومی و نظری

استحکام ساخت درونی نظام

به‌طور کلی دو نگاه یا رویکرد به ساخت نظام وجود وجود دارد، ساخت بیرونی و ساخت درونی. تأکید بر استحکام ساخت درونی نظام به رهبری امام خمینی(ره) با شعار اساسی نه شرقی و نه غربی و مبتنی بر ظرفیت‌های داخلی انقلاب بزرگ اسلامی ایران را ایجاد کرد. بر این اساس تبارشناسی و جامعه‌شناسی تاریخی نظریه استحکام ساخت درونی به دوران قبل از انقلاب و اندیشه‌های سیاسی اجتماعی امام

خمینی(ره) بر می‌گردد و همین رویکرد موجب پیروزی در دوران پر افتخار دفاع مقدس شد و البته آیت‌الله خامنه‌ای در طول سالیان گذشته در مقام رهبری انقلاب و به‌عنوان یک اندیشمند آگاه به شرایط به نظریه‌پردازی و صورت‌بندی این مفهوم پرداخته‌اند.

مفهوم استحکام ساخت درونی به شکل دیگری در نظریه سیاسی معاصر نیز مورد توجه قرار گرفته است. باری بوزان در کتاب مردم دولت‌ها و هراس بیان می‌کند که هر دولتی باید:

۱- دارای پایگاه مادی متشکل از جمعیت و سرزمین قابل توجه باشد.

۲- دارای نهادهایی باشد که پایگاه مادی را هدایت و بر آنها حکومت کند.

۳- دارای یک ایده مشروع از نظر مردم باشد.

به نظر باری بوزان قلب دولت ایده‌ای است که در اذهان مردم جاری است دولتی که ایده اتصال دهنده نداشته باشد از لحاظ ادامه بقا در نظام رقابت آمیز بین‌المللی مشکل خواهد داشت. از نظر باری بوزان به خاطر نقش اجزای سه‌گانه دولت یعنی ایده دولت پایگاه ماده دولت و مظاهر نهادی دولت ارتباط متقابل آنها دولت مترادف با قدرت دولت نیست (بوزان، ۲۰۱۱).

همچنین ریچارد لیتل و باری بوزان در زمره آن گروه از نظریه‌پردازان می‌باشند که نظریات مربوط به استحکام و انسجام ساختاری را تبیین نموده‌اند. هرگاه گروه‌های اجتماعی با اهداف راهبردی کشورها هماهنگی نشان دهنده زمینه برای انسجام درونی به‌وجود می‌آید (مصلی‌نژاد، ۲۰۱۶). ضرورت‌های سیاستگذاری انسجام ساخت درونی ایجاب می‌کند ساختار از قدرت استحکام و قابلیت راهبردی بیشتری برخوردار شود به‌عبارت دیگر می‌توان این‌گونه نگاشت که استحکام ساخت درونی عامل تقویت مؤلفه‌های انسجام‌گرا در نظام‌های سیاسی است. نظام‌هایی که از انگیزه لازم برای نقش آفرینی برخوردارند نیازمند بهینه‌سازی استحکام ساختاری می‌باشند به‌عبارت دیگر می‌توان به این جمع‌بندی رسید که قدرت‌سازی با توجه به نقش مؤلفه‌های راهبردی همچنین اثرگذاری نیروهای اجتماعی می‌تواند زمینه‌ساز انسجام و استحکام ساخت درونی شود (دافت، ۱۹۸۶).

استحکام ساخت درونی به معنای تقویت عناصر سخت‌افزاری و نرم‌افزاری قدرت درونی هر کشوری از جمله بدیهیات اولیه برای مصونیت بخشی از تکانه‌ها و تحولات بین‌المللی و همچنین لازمه‌ی اساسی برای هر نظام سیاسی به‌شمار می‌رود. استحکام ساخت درونی لازمه حفظ ساختار جامعه و پایه اساسی برای کار ویژه‌های حفظ همبستگی اجتماعی، تطبیق با وضعیت متحول محیطی، دستیابی به اهداف حل منازعه و غیره است که از آنها به‌عنوان ویژگی‌های اساسی نظام اجتماعی نام می‌برند. این رویکرد یعنی توجه به استحکام ساخت درونی دقیقاً در برابر نظریات وابستگی قرار می‌گیرد. از نظر مقام معظم رهبری استحکام ساخت درونی آن چیزی است که جوامع را در راه‌های مطلوب خودشان و به سوی مطلوب‌های خودشان قادر می‌سازد و قدرت برخورد با چالش‌ها به جوامع می‌دهد (محفل انس با قرآن، ۲۰۱۴). ایشان بر این باور است

که لازمه حرکت به سوی آرمان‌ها و ارزش‌ها، استحکام بخشیدن به ساخت درونی است و این، ضرورتی نیست که در عرض مقولات دیگر قرار داشته باشد، بلکه منزلت مرکزی و کانونی دارد: «در پیشرفت به سمت هدف‌های آرمانی، باید ساخت درونی قدرت را استحکام بخشید؛ اساس کار، این است. از این‌رو، باید با تمام توان، در این راستا حرکت کنیم و در پی اقتدار برون‌زا نباشیم هر چه می‌توانیم، باید به استحکام ساخت داخلی قدرت پردازیم؛ هر چه می‌توانیم، باید در درون، خودمان را مقتدر کنیم، و دل به بیرون نیندیم. بر اساس تحلیل رهبری معظم انقلاب ساخت درونی نظام عبارت است از این که اجزا و عناصر نظام به‌گونه‌ای همبسته مقوم و هم‌افزا باشند که کشور بتواند روی پای خود بایستد و عزت و سرافرازی را بدون وابستگی به دیگران حفظ و توسعه دهد.

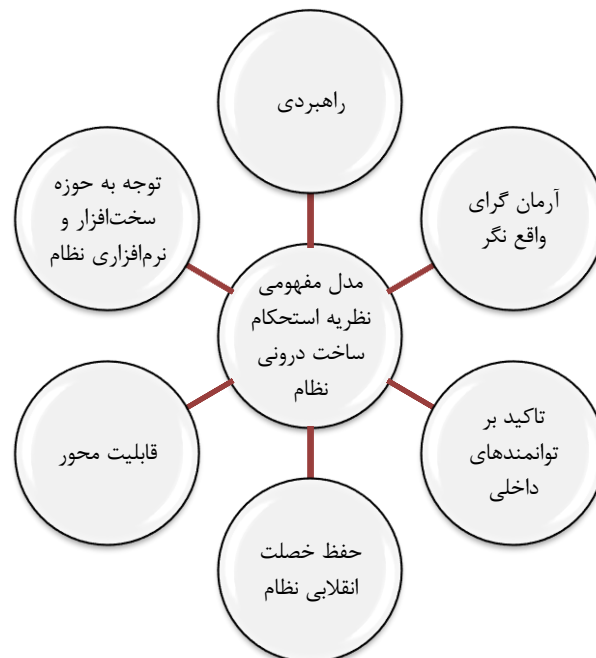
در فراز دیگری معظم له به نوعی استحکام ساخت درونی را استحکام همزمان سخت‌افزار و نرم‌افزار انقلاب می‌داند و از آن به استحکام «ساخت حقوقی و ساخت حقیقی» تعبیر می‌کنند: «نظام جمهوری اسلامی یک ساخت حقوقی و رسمی دارد که آن قانون اساسی، مجلس شورای، انتخابات - همین چیزهایی که مشاهده می‌کنید- است، که البته حفظ این‌ها لازم و واجب است؛ اما کافی نیست. همیشه در دل ساخت حقوقی، یک ساخت حقیقی، یک هویت حقیقی و واقعی وجود دارد؛ او را باید حفظ کرد. این ساخت حقوقی در حکم جسم است؛ در حکم قالب است، آن هویت حقیقی در حکم روح است؛ در حکم معنا و مضمون است. آن ساخت حقیقی و واقعی و درونی، مهم است؛ او در حکم روح این جسم است. آن ساخت درونی چیست؟ همان آرمان‌های جمهور اسلامی است. عدالت، کرامت انسان، حفظ ارزش‌ها، سعی برای ایجاد برادری و برابری، اخلاق، ایستادگی در مقابل نفوذ دشمن؛ اینها آن اجزاء ساخت حقیقی و باطنی و درونی نظام جمهوری اسلامی است» (آیت‌الله خامنه‌ای، ۲۰۰۵).

راهبرد استحکام ساخت درونی، طراحی نظام قابلیت محور است و تنها راهبرد مؤثر در مقابل استکبار است و ایجادکننده توانمندی لازم جهت مقابله با هرگونه تهدید است (فرتوک‌زاده و همکاران، ۲۰۱۵). از این نکته نباید غافل شد که رویکرد مبتنی بر استحکام ساخت درونی که بر اساس رویکرد قابلیت محور تعریف می‌شود دارای چند ویژگی اساسی است اولاً به همه ابعاد مختلف یک نظام سیاسی توجه دارد، ثانیاً ضمن تأکید بر نگاه به درون در استفاده از ظرفیت‌های بیرونی نیز تأکید دارد و در نهایت راهبردی است و به مضمون‌های قابلیت‌ساز توجه می‌کند در این رویکرد با تقویت چرخ‌های قابلیت‌ساز ملی به محض بروز علائم تهدید امکان بازآرایی قابلیت‌ها در برابر تهدیدات نوظهور وجود دارد (اخضریان کاشانی، ۲۰۱۴).

بنابراین استحکام ساخت درونی نظام به این معنی است که حوزه‌های راهبردی در کشور بتوانند در فرمولاسیون‌های سیاسی اجتماعی اقتصادی و حتی نظامی در راستای هم قرار بگیرند تا موجب ارتقای مؤلفه‌های قدرت شوند. ساخت درونی قابلیت محور نام دیگر ساخت درون زاست. استحکام ساخت درونی که جوامع را در راه‌های مطلوب خودشان و به سوی مطلوب‌های خودشان قادر می‌سازد و قدرت برخوردار با چالش‌ها به جوامع می‌دهد که عناصر این استحکام برخی عناصر همیشگی است بری هم فصلی است.

ساخت درونی نظام جامعه متشکل از عناصر و اجزای مختلف و متعدد آن را به‌عنوان سیستم یا ساختار کمک می‌کند تا به مطلوبیت ذاتی خود دست یابد (کشتکار و همکاران، ۲۰۱۵).

در واقع، استحکام بخشی ساخت درونی که در چارچوب راهبرد کلان «آرمان‌گرایی واقع‌بینانه» جای می‌گیرد، به گونه‌ای است که در عین چاره‌اندیشی برای حل مشکلات و درنوردیدن افق‌ها، خصلت انقلابی نظام را حفظ می‌کند. ایده استحکام بخشی ساخت درونی، معتقد است که هم می‌توان شکوفایی اقتصادی را رقم زد و هم می‌توان عزت ملی و استقلال خدشه‌ناپذیر داشت. در استحکام ساخت درونی دولت اصول بنیادینی وجود دارد که وجود آنها مایه قوام و نبود آنها موجب زوال نظام سیاسی می‌شود.

شکل ۱: مدل مفهومی استحکام ساخت درونی نظام سیاسی

آینده‌پژوهی و پیشران‌ها

آینده‌پژوهی و پیشران‌ها به‌عنوان دیگر مفاهیم اساسی در این مقاله به این شکل صورت‌بندی می‌شوند که آینده‌پژوهی علم و هنر کشف آینده و شکل بخشیدن به دنیای مطلوب فردا تلقی می‌شود (ملکی‌فر و همکاران، ۲۰۰۶). به اعتقاد وندل بل در این تعریف سه مؤلفه اصلی وجود دارد تلفیق علم و هنر دوم کشف آینده بر مبنای روابط علت و معلولی و نهایتاً مؤلفه سوم شکل دادن به آینده مطلوب و مرجح (بل، ۲۰۱۱).

آینده‌پژوهی مجتمع در مجموعه تلاش‌هایی است که با استفاده از تجزیه و تحلیل منابع، الگو و عوامل تغییر و یا ثبات آینده‌های بالقوه و برنامه‌ریزی برای آنها را تجسم می‌کند (دیتور^۱، ۲۰۰۲). راهبرد بشر و مبنای نظم‌دهی فعالیت‌های زمان حال در بافتار تجارب گذشته و اهداف آینده متمرکز است. به تعبیر دیگر آینده پژوهی به دنبال مطالعه نظام‌مند کشف ابداع ارائه آزمون و ارزیابی آینده‌های مکن مطمئن و مطلوب است آینده پژوهی انتخاب و پی‌ریزی آینده به کمک می‌آید (اونر^۲، ۲۰۱۰).

تعاریف متعددی از پیشران در ادبیات آینده پژوهی ارائه شده است. فرهنگ عبارات آینده‌پژوهی پیشران را، اصطلاحی کلی می‌داند که برای اشاره به هر نیروی تغییرساز که باعث تحول آینده، تأثیر بر آن و شکل دادن به آن می‌شوند، تلقی می‌کند، این تغییر می‌تواند به وسیله‌ی همچنین اشخاص، نهادها یا حتی شرایط ایجاد شود.

پیشران‌ها مجموعه‌ای از نیروهای شکل‌دهنده به آینده هستند در واقع پیشران‌ها به نیروهای عمده یا متغیرهای کلیدی شکل‌دهنده به یک سیستم اشاره دارد که به صورت جهانی یا محلی بر آینده‌های مختلف تأثیر می‌گذارند پیشران‌ها به صورت غیرمستقیم یا مستقیم بر آینده حوزه‌های اجتماعی، فناورانه، زیست محیطی و سیاسی تأثیر می‌گذارند (هاشمیان اصفهانی، ۲۰۱۱). پیشران‌ها عناصری هستند که باعث حرکت و تغییر در سیستم شده و دارای حساسیت بالایی هستند (عیوضی و همکاران، ۲۰۱۶). پیشران‌ها مؤلفه‌ها و نیروهایی هستند که بر پیامد رویدادها اثر دارند. عناصری هستند که باعث حرکت و تغییر در طرح اصلی سناریوها شده و سرانجام داستان را مشخص می‌کنند (لومباردو^۳، ۲۰۰۶).

گوردون^۴ ۴ نیروهای تغییری را که در پس‌روند وجود دارند و معمولاً عوامل پیش‌برنده‌ی تغییر به شمار می‌روند، پیشران معرفی می‌کند (گوردون^۴، ۲۰۰۰)؛ همچنین نیروهای پیشران، عوامل، فرایندها، نیروها و عدم قطعیت‌هایی هستند که تغییرات را در محیط‌های مختلف اقتصادی، سیاسی، فناورانه و... ایجاد می‌کنند و به پیش می‌رانند. تأثیراتی که این نیروهای پیشران ایجاد می‌کنند، در بافت‌های گوناگون و برای ذی‌نفعان متعدد، معنا و مفهوم متفاوتی پیدا می‌کنند و حاوی فرصت‌ها و تهدیدهای جدی هستند.

روش پژوهش

این مقاله با توجه به هدف‌های آن یک پژوهش کاربردی است که می‌تواند در دستیابی به شناخت پیشران‌های مؤثر در استحکام درونی نظام و تحقق تمدن نوین اسلامی مفید باشد. بنابراین چون در این مقاله به دنبال شناخت پیشران‌های مؤثر خواهیم بود، پژوهش اکتشافی هم می‌باشد. تجزیه و تحلیل نتایج از نوع کیفی و از نظر رویکرد آینده‌پژوهانه است. روش‌های زیادی برای آینده‌پژوهی وجود دارند که بر اساس

1. Dator
2. Oner
3. Lombardo
4. Gordon

اهداف پژوهش هر یک از آنها می‌تواند مفید باشد البته از میان این روش‌ها، تکنیک دلفی در میان محققان علوم اجتماعی کاربرد بیشتری یافته است. در این مقاله نیز مبتنی بر ماهیت پژوهش روش دلفی برگزیده شده است. یکی از روش‌های کسب دانش گروهی مورد استفاده در آینده‌پژوهی تکنیک دلفی (فازی) است که در این مقاله نیز به منظور اجماع نظرات خبرگان در حوزه مورد بررسی از آن استفاده شده است. روش دلفی، از جمله روش‌های ذهنی - شهودی حوزه‌ی آینده‌پژوهی به‌شمار می‌آید. روش دلفی روش یا تکنیک ارتباطی از نوع ساختمان است که در اصل به منظور تحلیل نظامند و تعاملی مبتنی برهم‌اندیشی خبرگان ابداع شده و توسعه پیدا کرده است (لینستون و تراف^۱، ۲۰۰۲). دلفی رویکرد یا روشی سیستماتیک در تحقیق برای استخراج نظرات از یک گروه متخصصان در مورد یک موضوع یا یک سؤال است و رسیدن به اجماع گروهی از طریق یک سری از راندهای پرسشنامه‌ای با حفظ گمنامی پاسخ‌دهندگان و بازخورد نظرات به اعضای پانل را دنبال می‌کند (آدلر و زیگیلیو^۲، ۱۹۹۶). روش دلفی ابزاری است که قابلیت جمع‌آوری داده‌های کمی و کیفی را بطور همزمان داراست (کی‌نای، مک‌کنا، فلیسیتی^۳، ۲۰۱۰). فرضیه‌ی اصلی یک طرح دلفی متداول، توافقی است که در میان یک گروه پژوهشی شکل می‌گیرد، توافقی که از قابلیت مبدل شدن به الگویی برخوردار است که به هر عقیده‌ی شخصی مرجح است. روش دلفی قضاوت افراد خبره را به‌عنوان داده‌های قابل قبول و مفید برای دست‌یافتن به راهکارهای مناسب را مبنای تحلیل خود تلقی می‌کند. در این جا گفته می‌شود گرچه نظر یک کارشناس ممکن است با پیش‌داوری یا سوگیری فردی او آلوده باشد، اما نظرات حاصل از بحث گروهی از کارشناسان خود را به فراسوی تنگناهای عقاید جزمی احتمالی یک فرد بر می‌کشد. روش دلفی کارشناسان را به‌طور منظم و سخت‌درگیر یک مسئله غامض می‌کند و به همین دلیل بر این پیش‌فرض استوار است که اجماع میان متخصصان از دیدگاه فردی قابل اطمینان‌تر است. بنابراین اعتبار روش دلفی نه به‌شمار شرکت‌کنندگان که به اعتبار علمی شرکت‌کنندگان آن بستگی می‌یابد.

در این تحقیق برای وزن‌دهی معیارهای مدل مفهومی از روش تکنیک دلفی استفاده شده است در روش تکنیک دلفی برای قضاوت تصمیم‌گیرندگان در مورد عناصر مختلف از مقایسه جفتی استفاده نمودیم. لازم به ذکر است که در این مقاله برای تحلیل نتایج، رتبه‌بندی و وزن‌دهی به معیارها از نرم‌افزار اکسپرت چویس^۴ استفاده شده است. این نرم‌افزار ابزاری قوی برای تصمیم‌گیری در مطالعات چند معیاره براساس روش تحلیل سلسله‌مراتبی می‌باشد که اولین بار توسط آل‌ساتی در دانشگاه پنسیلوانیا ارائه گردید (ساتی^۵، ۱۹۸۰). نرم‌افزار اکسپرت چویس روشی منحصر به فرد برای استفاده از مقایسه‌های دو به دو و استخراج اولویت‌هاست که

-
1. Linstone & Turnoff
  2. Adler & Zigilio
  3. Keeney & Mckenna & Felicity
  4. Expert choice
  5. Saaty

می‌تواند با دقت بسیار بالا نظرات خبرگان را تحلیل نماید و نتایج دقیق‌تری را نسبت به نرم افزارهای دیگر ارائه کند (قدسی‌پور، ۲۰۰۲).

شکل ۲: مراحل انجام روش دلفی

یافته‌های پژوهش

مشخصات توصیفی پاسخ‌دهندگان

روش نمونه‌گیری، در این مقاله نوعی نمونه‌گیری هدفمند است که در آن سعی می‌شود با بهره‌گیری از نظرها و دانش آگاه‌ترین افراد درباره‌ی موضوع پژوهش رویداد و پدیده موردنظر را واکاوی و موشکافی نماید. با توجه به آن که در بیشتر مطالعات تعداد اعضای هیئت منصفه یا پنل خبرگان حداقل ۱۵ و حداکثر ۳۵ نفر

انتخاب می‌شوند (بورگ و همکاران، ۲۰۰۳). در این مقاله نیز با در نظر گرفتن محدوده فوق تعداد ۱۵ نفر از متخصصین با ویژگی‌های ذکر شده در نظر گرفته شدند.

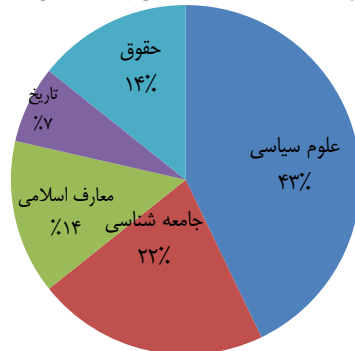
معیارهای انتخاب اعضا عبارت بودند از:

- ۱- عضویت هیأت علمی دانشگاه با تخصص‌های مرتبط در زمینه‌های جامعه‌شناسی، علوم سیاسی و معارف اسلامی
- ۲- صاحب‌نظران در حوزه مطالعات دفاع مقدس، رزمندگان و ایثارگران دوران دفاع مقدس
- ۳- مدیران اجرایی مرتبط با مسئله پژوهش

جدول ۲: مشخصات توصیفی پنل خبرگان

ردیف	مشخصات سازمانی	میزان تحصیلات	تخصص و تجربه
۱	عضو هیأت علمی دانشگاه امام حسین(ع)	دکتری	علوم سیاسی - مطالعات امنیتی
۲	عضو هیأت علمی دانشگاه امام حسین(ع)	دکتری	علوم سیاسی
۳	عضو هیأت علمی دانشگاه تهران	دکتری	جامعه‌شناسی
۴	عضو هیأت علمی دانشگاه تهران	دکتری	جامعه‌شناسی
۵	عضو هیأت علمی دانشگاه تهران	دکتری	علوم سیاسی
۶	عضو هیأت علمی دانشگاه تهران	دکتری	علوم سیاسی
۷	عضو هیأت علمی دانشگاه گیلان	دکتری	معارف اسلامی
۸	عضو هیأت علمی دانشگاه گیلان	دکتری	معارف اسلامی
۹	عضو هیأت علمی دانشگاه عالی دفاع ملی	دکتری	علوم سیاسی
۱۰	مدیر در بنیاد حفظ آثار و نشر ارزش‌های دفاع مقدس	دکتری	حقوق
۱۱	مدیر در بنیاد حفظ آثار و نشر ارزش‌های دفاع مقدس	کارشناسی ارشد	جامعه‌شناسی
۱۲	رزمنده دوران دفاع مقدس	کارشناسی ارشد	تاریخ
۱۳	رزمنده دوران دفاع مقدس	کارشناسی ارشد	علوم سیاسی
۱۴	رزمنده دوران دفاع مقدس	دکتری	اقتصاد
۱۵	رزمنده دوران دفاع مقدس	دکتری	حقوق

نمودار دایره‌ای رشته تحصیلی پنل خبرگان

شکل ۳: تجزیه و تحلیل نتایج

همان‌طور که از جدول بالا مشخص است هدف این مقاله شناسایی پیشران‌های مؤثر بر استحکام ساخت درونی نظام سیاسی در ایران براساس گفتمان دفاع مقدس بود. در دور اول با ۱۵ خبره مصاحبه‌های باز انجام شد. هدف این مرحله اکتشاف پیشران‌های محتمل از نگاه کارشناسان بود در این مصاحبه‌ها که به صورت تلفنی انجام شده است. ضمن تشریح موضوع و ضرورت و اهمیت اجرای آن از مصاحبه شونده‌ها در خصوص مسئله مورد نظر سؤال شد. متن مصاحبه پیاده گردید و به کمک کدگذاری‌ها، پیشران‌های شناسایی شده احصا و دسته‌بندی شدند و در راندهای مختلف دلفی بر روی پیشران‌های زیر توافق حاصل شد.

جدول ۳: پیشران‌های شناسایی شده مؤثر بر استحکام ساخت درونی نظام

پیشران‌های سیاسی	پیشران‌های فرهنگی و مذهبی	پیشران‌های اجتماعی
اعتماد سیاسی	اثبات کارآمدی دین اسلام	وحدت قومی (انسجام و همبستگی قومی)
مقبولیت و مشروعیت حکومت	روحیه ایثارگری و از خود گذشتگی (توجه به هم‌نوعان)	کاهش شکاف شهر و روستا
ولایت پذیری	خودباوری و اعتماد به نفس	مدیریت جهادی
شایسته سالاری و گردش‌نخبگان	تکلیف‌گرایی	جوان‌گرایی
امنیت درون‌زا	انسجام نظام فرهنگی	کنش فعال و متعهدانه گروه‌های مرجع
اتحاد و همبستگی ملی	روحیه امیدواری	ظهور و گسترش نهادهای مردمی و جهادی

کاهش شکاف دولت - ملت	رشد باورهای دینی و فضائل اخلاقی	مشارکت و همبازی اجتماعی
کاهش اختلافات و دعوای سیاسی گروهی و شخصی	سبک زندگی اسلامی	کاهش گسیختگی اجتماعی
شناخت صحیح دوست از دشمن (دشمن شناسی)	ساده زیستی	یکپارچگی و انسجام نظام اجتماعی
تزکیه نظام اداری	تکیه بر ابتکار نیروی انسانی خود	
غرور ملی و عزت طلبی و اقتدار ملی		
مقاومت گرایی و ضدیت با نظام سلطه		
آرمان گرایی واقع نگر		
داشتن روحیه خدمت و عزم راسخ در مسئولان		

با توجه به جدول بالا می‌توان گفت برگرفته از فرهنگ و گفتمان دفاع مقدس و تجربیات برآمده از این دوران طلایی عوامل گوناگونی در سطوح مختلف در استحکام ساخت درونی نظام مؤثر می‌باشند. اما از آنجایی که میزان تأثیر این پیش آنها به یک اندازه نیست باید بین نیروهای پیشران تمایز قائل شد. بعضی از آنها قابلیت اثرگذاری بیشتری در استحکام ساخت درونی نظام در آینده دارند پس این پیشران‌های مهم‌تر باید مشخص شده و در کانون توجه باشند. به‌منظور تعیین میزان اهمیت و تأثیرگذاری پیشران‌های مؤثر در استحکام ساخت درونی نظام، پرسشنامه‌های تهیه و در میان پنل خبرگان توزیع شد. برای سنجش اهمیت و میزان اثرگذاری پیشران‌ها از یک طیف پنج گزینه‌ای لیکرت استفاده شد و از پاسخ دهندگان درخواست شد تا دیدگاه خود را درباره اهمیت و تأثیرگذاری هر یک از پیشران‌ها از میان یکی از گزینه‌های خیلی کم (معادل عدد ۱) کم (معادل عدد ۲) متوسط (معادل عدد ۳)، زیاد (معادل عدد ۴) و خیلی زیاد (معادل عدد ۵) انتخاب کنند.

جدول ۴: تحلیل اهمیت و اثرگذاری پیشران‌های مؤثر (میانگین وزنی اهمیت پیشران‌ها)

ردیف	پیشران	شناسه	میانگین وزنی
۱	اعتماد سیاسی	PT	۴.۰۵
۲	مقبولیت و مشروعیت حکومت	LG	۴
۳	ولایت‌پذیری	AP	۴.۷۷
۴	شایسته سالاری	MC	۳.۴۴
۵	امنیت درون‌زا	IS	۳.۷۵

۴.۰۹	NC	اتحاد و همبستگی ملی	۶
۴.۳۳	NS	کاهش شکاف دولت - ملت	۷
۲.۹۹	PD	کاهش اختلافات سیاسی	۸
۳.۸۸	RE	دشمن شناسی	۹
۲.۱۵	AS	تزکیه نظام اداری	۱۰
۳.۳۸	NA	اقتدار ملی	۱۱
۴.۵۲	AH	مقاومت گرایی و ضدیت با نظام سلطه	۱۲
۳.۵۵	AR	آرمان‌گرایی واقع‌نگر	۱۳
۳.۲۷	SO	داشتن روحیه خدمت و عزم راسخ در مسئولان	۱۴
۴.۸۸	EI	اثبات کارآمدی دین اسلام	۱۵
۴.۵۰	PS	روحیه ایثارگری و از خود گذشتگی (توجه به هم‌نوعان)	۱۶
۳	SC	خودباوری و اعتماد به نفس	۱۷
۲.۵۵	TO	تکلیف گرایی	۱۸
۴.۰۶	CS	انسجام نظام فرهنگی	۱۹
۳.۴۰	SH	روحیه امیدواری	۲۰
۴.۲۷	GR	رشد باورهای دینی	۲۱
۴.۲۰	IS	سبک زندگی اسلامی	۲۲
۳.۹۰	SL	ساده زیستی	۲۳
۳.۸۳	RM	تکیه بر ابتکار و استعداد نیروی انسانی خود	۲۴
۳.۱۱	ES	وحدت قومی	۲۵
۴.۰۵	CV	کاهش شکاف شهر و روستا	۲۶
۴.۱۸	JM	مدیریت جهادی	۲۷
۳.۹۰	YH	جوان‌گرایی	۲۸
۲.۱۱	RG	کنش فعال و متعهدانه گروه‌های مرجع	۲۹
۲.۶۶	PI	ظهور و گسترش نهادهای مردمی و جهادی	۳۰
۳.۹۹	SP	مشارکت و همیاری اجتماعی	۳۱
۴.۰۱	SD	کاهش گسیختگی اجتماعی	۳۲
۴.۲۵	SI	یکپارچگی و انسجام اجتماعی	۳۳

بر اساس جدول بالا هر یک از پیشران‌ها بر اساس اهمیت و میزان اثرگذاری در جایگاه‌های متفاوتی قرار می‌گیرند که بر اساس طیف بندی لیکرت کم در محدوده (۱-۲,۶۶) متوسط (۳,۹۰-۲,۶۶) و زیاد (۳,۹۰-۴,۹۹) هر یک از جایگاه‌ها و اهمیت‌ها مشخص شده است. از آنجایی که در روش دلفی رسیدن به اجماع نظر نهایی هم مهم است نهایتاً در دور سوم دلفی با ارائه پاسخ‌ها و نظرات متخصصان و تحلیل نتایج

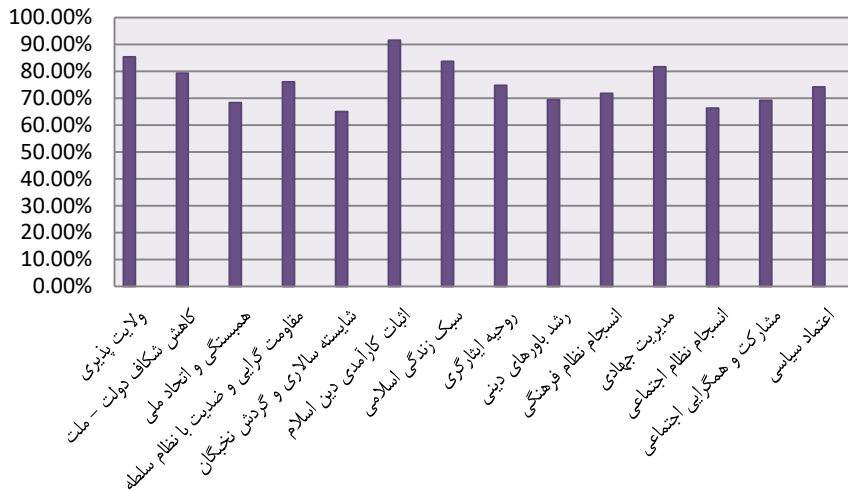
دوره‌های قبلی مجدداً از خبرگان درباره اولویت‌بندی موارد زیر به اجماع نظر رسیدند در اینجا اجماع نظر به این معنی بوده است که بیش از ۶۰ درصد از خبرگان در مورد اولویت پیشران مدنظر اجماع نظر داشته باشند.

جدول ۵: اجماع نظر نخبگان درباره اهمیت و اولویت پیشران‌ها

درصد اجماع نظر	پیشران	دسته‌بندی
٪۸۵,۳	ولایت‌پذیری	سیاسی
٪۷۹,۳	کاهش شکاف دولت - ملت	
٪۶۸,۳	همبستگی و اتحاد ملی	
٪۷۶,۱	مقاومت‌گرایی و ضدیت با نظام سلطه	
٪۶۵	شایسته‌سالاری و گردش نخبگان	
٪۷۴,۲	اعتماد سیاسی	
٪۹۱,۵	اثبات کارآمدی دین اسلام	فرهنگی
٪۸۳,۶۶	سبک زندگی اسلامی	
٪۷۴,۷	روحیه ایثارگری و از خود گذشتگی (توجه به هم‌نوعان)	
٪۶۹,۴	رشد باورهای دینی و فضائل اخلاقی	
٪۷۱,۸	انسجام نظام فرهنگی	اجتماعی
٪۸۱,۶	مدیریت جهادی	
٪۶۶,۳	یکپارچگی و انسجام اجتماعی	
٪۶۹,۲	مشارکت و هم‌گرایی اجتماعی	

نمودار میله‌ای اولویت و اهمیت پیشران‌های مؤثر در استحکام ساخت درونی نظام

شکل ۴: اولویت‌بندی پیشران‌های مؤثر در استحکام ساخت درونی نظام سیاسی

نتیجه‌گیری

آینده‌پژوهی و شناخت آینده به‌عنوان ضرورتی مهم برای نظام‌های سیاسی شناخته می‌شود با توجه به اهمیت روز افزون آینده‌پژوهی و کاربرد همه‌جانبه آن در حوزه‌های گوناگون تصمیم‌گیری و تصمیم‌سازی از یک سو و نیز اهمیت استحکام ساخت درونی نظام برای تحقق تمدن نوین اسلامی، این مقاله با هدف شناسایی پیشران‌های تأثیرگذار بر آینده استحکام ساخت درونی نظام به‌عنوان یکی از اصول اساسی در گام دوم انقلاب و البته با تأکید بر گفتمان دفاع مقدس صورت گرفت. استحکام ساخت درونی نظام سیاسی جمهوری اسلامی ایران نیز بدون توجه به نقش آفرینی حوزه راهبردی امکان‌پذیر نمی‌باشد. اساساً سازماندهی بسیج ۲۰ میلیونی در دوران دفاع مقدس را می‌توان اولین گام در فرایند توانمندی‌های حوزه راهبردی برای استحکام ساخت درونی نظام سیاسی در ایران دانست.

مقاله مذکور با رویکردی آینده‌پژوهانه دارد و از روش دلفی که یکی از مناسب‌ترین روش‌ها در تحقیقات آینده‌پژوهانه شناخته می‌شود بهره برده شده است. در اینجا با ۱۵ خبره و کارشناس از طریق نمونه‌گیری هدفمند به‌عنوان اعضای پنل در دلفی مصاحبه شد. پس از پیاده‌سازی و کدگذاری متن مصاحبه‌ها، ۳۳ پیشران شناسایی و در سه دسته سیاسی، فرهنگی - مذهبی و اجتماعی دسته‌بندی گردیدند. در مباحث آینده‌پژوهی پیشران‌ها از میزان تأثیرگذاری یکسانی برخوردار نیستند. لذا در دوره‌های بعدی اجرای دلفی برای دستیابی به اجماع نظر خبرگان پیرامون تأثیرگذاری و همچنین اولویت‌بندی سیاست‌گذارانه پیشران‌ها از پرسشنامه محقق ساخته استفاده کردیم. در نهایت ضمن مشخص شدن میانگین وزنی اهمیت هر یک از

پیشرانها ۶ پیشران سیاسی (ولایت‌پذیری، کاهش شکاف دولت - ملت، مقاومت‌گرایی و ضدیت با نظام سلطه، شایسته‌سالاری و گردش نخبگان، اعتماد سیاسی)، ۵ پیشران فرهنگی - مذهبی (اثبات کارآمدی دین اسلام، سبک زندگی اسلامی، رشد باورها و فضائل دینی، روحیه ایثارگری، انسجام نظام فرهنگی) و نهایتاً ۳ پیشران اجتماعی (مدیریت جهادی، انسجام و یکپارچگی اجتماعی، مشارکت و همگرایی اجتماعی) مبتنی بر گفتمان دفاع مقدس به‌عنوان آموزه اساسی، مؤثر و دارای بیشترین تأثیر بر آینده استحکام ساخت ساخت درونی نظام مورد تأکید قرار گرفت.

در اینجا باید اشاره کرد که منظور از شکاف دولت - ملت به‌عنوان یک مسئله اساسی نظم اجتماعی در سطح کلان، نوعی مشکل در تنظیم رابطه‌ی سیاسی بین دستگاه دولت از یک‌سو و افراد و گروه‌های اجتماعی به مثابه شهروندان یک ملت از سوی دیگر است. بنابراین با توجه به رابطه بین دو خرده نظام اجتماعی (جامعه) و سیاسی (دولت) می‌توان اختلال یا بی‌نظمی رابطه‌ای بین دولت و جامعه را به‌مثابه شکاف تلقی کرد در یک نگاه تاریخی با بررسی تحولات اجتماعی و سیاسی از زمان مشروطیت و پس از آن شکل‌گیری دولت مدرن در ایران تا به امروز، می‌توان از شکاف دولت - ملت به‌عنوان یکی از فعال‌ترین شکاف‌های اجتماعی در ایران یاد کرد اما یکی از دستاوردها و درس‌های اساسی دفاع مقدس، تقلیل شکاف تاریخی دولت و ملت در ایران بود علائمی از همبستگی اجتماعی، انسجام و همدلی جمعی، حمایت اجتماعی، وحدت ملی، قومی و مذهبی از جمله پیامدهای مثبت زمان دفاع مقدس محسوب می‌شود و می‌توان گفت سرمایه اجتماعی از وضعیت خوبی برخوردار بوده است و در گام دوم انقلاب اسلامی نیز برای استحکام ساخت درونی نظام باید مورد توجه قرار گیرد، همچنین مفهوم انسجام نظام فرهنگی به این معنی است که جایگاه و وظایف هر یک از نهادها و سازمان‌های حوزه فرهنگی و جامعه‌پذیری مشخص باشد و نوعی هم‌افزایی در بین آنها شکل بگیرد. نهایتاً از جنبه سیاست‌گذارانه این مقاله حاوی نکات مهمی برای تصمیم‌گیران و تصمیم‌سازان عرصه‌های مختلف خواهد بود تا با تمسک به تجربه تاریخی و ارزشمند دفاع مقدس و اولویت‌های اشاره شده، زمینه تحقق اهداف انقلاب اسلامی ایران را فراهم نمایند.

References

- Adler, M; Zigilio, E (1996). *Gazing into the Oracle: The Delphi Method and Its Application to Social Policy and Public Health*, London: Jessica Kingsley. Publishers.
- Aghaei, Hossein (2011). *Analysis of the wills of the holy defense martyrs*, Isfahan: University of Isfahan. (In Persian)
- Akhzarian Kashani, Mohammad Reza (2013). "Powerful Elements of the Internal Construction of the System", Tehran: Quarterly Journal of Political Science, University of Tehran. (In Persian)

- Alireza Beigi, Ahmad (2020). “The Strategic Role of the Government in Strengthening and Regulating the True Construction of Security Power with Emphasis on the Views of the Supreme Leader”, Tehran: NAJA Strategic Studies Quarterly. (In Persian)
- Bell, W. (2011). *Foundations of Futures Studies: Human Science for a New Era: Values, Objectivity, and the Good Society*, London and New Brunswick: Transaction Publishers.
- Borg, Walter; Gal, Meredith; Joyce, Gal (2003). *Quantitative and qualitative research methods in educational sciences and psychology*, translated by Ahmad Reza Nasr et al., Tehran: Samat. (In Persian)
- Daft, RL; Lengel, RH. (1986). “Organizational information requirements”, media.
- Dator, J. A. (2002). *Advancing Futures: Futures Studies in Higher Education*, Greenwood Publishing Group.
- Fartoukzadeh, Hamidreza; Waziri, Javad (2016). *Transition to a Resistance Economy*, Tehran: National Defense University Press. (In Persian)
- Gordon, T; Glenn, JC (2000). *Futures Research methodology*. Washington DC: The Millennium Project.
- Hashemian Esfahani, Massoud (2018). *Science and Technology Foresight and Evaluation of Regional Competitors and Global Pioneers in Science and Technology*, Tehran: University Publishing Center. (In Persian)
- Hayat Moghadam, Amir; Kalantari, Fathullah; Fallah, Abbas (2016). “Identifying the factors related to the defense-security component to strengthen the internal structure of the system with the emphasis on the menus of the Supreme Command of the Armed Forces”, Tehran: Quarterly Journal of Defense Strategy. (In Persian)
- Keeney, S; Mckenna, H; Felicity, H. (2010). *Delphi Technique in Nursing and Health Research*, New York, John Wiley & Sons richness and structural design.
- Keshtkar, Mehran; Hatami, Hamidreza (2017). “Conceptual model of popular organized company a model for researching the strength of the internal structure of military power”, Tehran: Basij Strategic Studies Quarterly. (In Persian)
- Khani, Mohammad Hassan; Saeedi, Ruholamin (2015). “Media and its role in strengthening the internal structure of the Islamic Revolution”: A discourse approach, Tehran: Quarterly Journal of Defense Policy. (In Persian)
- Khazaei, Saeed; Mahmoudzadeh, Amir (2017). *Futurology*, Tehran: Alam Afarin. (In Persian)
- Linstone, H.A; Turoff, M. (1975). (digital version: 2002), "Introduction", In H.
- Linstone, H.A; Turoff, M. (Eds). *The Delphi Method: Techniques and Applications*, Addison-Wesley.
- Lombardo, Tom, (2006). “Thinking Ahead: The Value of Future Consciousness”,
- Malekifar, Aqeel & et al. (2006). *The Alphabet of Science and Art Futurism Discovering the Future and Shaping the Favorable World Tomorrow*, Tehran: Institute of Industry and Technology. (In Persian)
- Mosalla Nejad, Abbas (2016). “Policy of Internal Cohesion in the Strategic Area of the Islamic Republic of Iran”, Tehran: Geopolitical Quarterly. (In Persian)
- Naderi, Mohammad Taghi; Dolatabadi, Mohammad Reza (2016). “The Role of National Unity in Strengthening the Internal Power of the System with Emphasis on the Viewpoint of the Supreme Leader”, Tehran: Quarterly Journal of National Security Studies. (In Persian)

-
- Naghi Sadat, Ali Akbar (2001). *Culture of Sacred Defense*, Tehran: Islamic Research Center. (In Persian)
  - Oner, M. (2010). On theory building in Foresight and Futures Studies.
  - Pedram, Abdul Rahim; Zali, Saman (2016). "A New Model for Scenario Writing in Strategic Issues Case Study: Future Scenarios of the Syrian Crisis", Tehran: Quarterly Journal of Political Studies of the Islamic World. (In Persian)
  - Qarbi, Mohammad Javad; Heidari, Mansour (2016). "The role of empathy in strengthening the internal structure of the national power of the Islamic Republic of Iran", Tehran, Quarterly Journal of Defense Policy. (In Persian)
  - Shabani Saroei, Ramadan (2015). "Designing and compiling a model of sacred defense culture", Tehran: National Studies Quarterly. (In Persian)